

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

Огляд актуальної судової практики про відшкодування РФ шкоди та збитків: довкілєва призма

Аналітичний огляд

Огляд актуальної судової практики про відшкодування РФ шкоди та збитків: довкіллява призма

Вступ. У світлі сучасних війн і збройних конфліктів, питання відшкодування шкоди, завданої довкіллю, набуває все більшого значення. Особливо актуальним таке питання стає у контексті судової практики, де визначення відповідальності країн та суб'єктів за збитки, заподіяні навколишньому середовищу, є складним та важливим завданням. Цей аналітичний документ спрямований на дослідження ключових аспектів актуальної національної судової практики стосовно відшкодування Російською Федерацією шкоди та збитків, заподіяних під час воєнних дій в Україні. Фокусом даного дослідження виступає судова практика в частині відшкодування шкоди, завданої довкіллю, порушення права на чисте довкілля та інших прав людини, дотичних до цього права.

Виклад основного матеріалу. Згідно із нашими спостереженнями за Єдиним державним реєстром судових рішень (<https://reyestr.court.gov.ua>), в частині позовів, предмет яких дотичний до питання відшкодування шкоди, завданої РФ українському довкіллю під час війни, найчисельнішими є позови окремих фізичних осіб, які вимагають компенсації матеріальної та моральної шкоди. Підставами для подання таких позовів є не лише порушення права осіб на безпечне та чисте довкілля, а й втрата такими особами засобів для існування, житла, тощо. Як приклад такої справи можна розглянути рішення Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 16 травня 2023 року у справі №216/5160/22. Повний текст такого рішення розміщено за посиланням: <http://surl.li/rezun>. Цікавою свого роду «підкатегорією» таких справ є позови батьків від імені своїх дітей, як це мало місце, наприклад, у рішенні Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі № 214/6248/23 від 13 грудня 2023 року (посилання на повний текст рішення: <http://surl.li/rezxq>).

Як ми вже зазначали, у переважній більшості таких справ питання відшкодування саме за шкоду, яка завдається довкіллю є одним із аспектів, який підлягає компенсації, на думку позивачів у таких справах.

І дійсно, дуже часто суди задовольняють вимоги позивачів у таких справах. При цьому, в частині права позивачів на природні ресурси сформульовано досить чітку позицію, яка є свого роду прецедентною, адже у практиці судів першої та апеляційної інстанцій, що формувалась у період з 1 січня 2023 року по 4 березня 2024 року дослівно повторювалась щонайменше 10 разів. Так, суди вказують: «Діями з боку РФ було порушено гарантоване ст. 13 Конституції України право позивача на природні ресурси, тобто сам факт збройної агресії РФ проти України є причиною виникнення ситуації за якої позивач змушений відстоювати порушене відповідачем право у судовому порядку». Зокрема, таке формулювання міститься у практиці судів, що за посиланнями: <http://surl.li/rezun>, <http://surl.li/rfafb>, <http://surl.li/rfafk>.

Нагадаємо, що згідно зі статтею 13 [Конституції України](#), земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Таким чином, актуальна судова практика визнає, що внаслідок вторгнення РФ на територію України порушено право громадян на природні ресурси, саме внаслідок такого вторгнення громадяни змушені захищати гарантоване їм Основним Законом право.

Окрему категорію наявних судових рішень складають прийняті у справах про відшкодування моральної шкоди фізичним особам, які [посилаючись на розрахунки Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів](#) щодо розмірів збитків, завданих нищенням Росією українського довкілля, вказують, що нищення довкілля завдає їм особливих моральних страждань. Прикладом такого рішення може бути прийняте у справі № 760/12765/22 від 28 березня 2023 року Солом'янський районний суд м. Києва. Посилання на повний текст такого рішення: <http://surl.li/rfbia>.

У переважній більшості рішень у таких справах суди вказують: «Таким чином, Російська Федерація є суб'єктом, внаслідок збройної агресії якого проти України та окупації частини території України порушено низку прав та свобод громадян України, зокрема, особистих прав позивача, та, відповідно, саме Російська Федерація є суб'єктом, на якого покладено обов'язок з відшкодування завданих цими діями збитків». Зокрема, таку позицію викладено у рішенні Солом'янського районного суду м. Києва у справі № 760/18734/22 від 15 червня 2023 року (посилання на повний текст рішення: <http://surl.li/rfbpb>).

Така позиція судів має важливе значення у справах про відшкодування шкоди, завданої довкіллю України російською агресією. Вона визначає відповідальність Російської Федерації як суб'єкта за порушення національного та міжнародного права внаслідок воєнних дій та окупації території. Підкреслення цієї відповідальності є ключовим для забезпечення відшкодування завданих збитків державі та захисту прав потерпілих громадян. Така позиція судів сприяє встановленню справедливості та відповідності міжнародному праву в умовах війни.

Системний аналіз судової практики про відшкодування шкоди та збитків, завданих внаслідок протиправних дій РФ в ході агресії проти України юридичним особам дозволяє вказувати на те, що юридичні особи у своїх позовах не часто згадують про довкілля і шкоду, що йому завдається. Така практика має місце і у випадках, коли завдання шкоди природні очевидне. Наприклад, Господарський суд Харківської області у рішенні від 22.11.2023 у справі № 922/3946/23 (посилання на повний текст рішення: <http://surl.li/rgath>) розглядав позовну заяву Товариства з обмеженою відповідальністю "Харківське автотранспортне підприємство № 16363", в якій ТОВ просило суд стягнути з Російської Федерації в особі Уряду Російської Федерації 25456992,00 грн завданих збитків. Позов обґрунтовано з посиланням на те, що 24.02.2022 Російська Федерація розпочала повноцінну широкомасштабну агресію проти України; що в результаті ведення активних бойових дій, обстрілів з боку військ російської федерації що мали місце 09.03.2022, виниклих в результаті цього пожеж матеріальні активи підприємства позивача були пошкоджені або знищені, чим позивачу завдано збитків.

Втім, у цій справі Господарський суд Харківської області зробив важливий висновок, сформульований таким чином: «В силу положень національного законодавства України та міжнародних договорів, як частини українського національного законодавства, дії Російської Федерації за своєю суттю є актом збройної агресії по відношенню до України. Відтак, будь-які дії Російської Федерації з метою реалізації такої агресії є протиправними, у тому числі протиправним є і обстріли майна Товариства з додатковою відповідальністю "Харківське автотранспортне підприємство № 16363", здійснений в рамках реалізації акту агресії відповідачем».

Таким чином, Господарський суд Харківської області вказав на те, що будь-які дії Російської Федерації спрямовані на реалізацію своїх злочинних намірів агресії проти України є протиправними. Ми сподіваємось, що такий підхід використовуватиметься судами і у справах, де відшкодуванню підлягатиме шкода, завдана довкіллю.

На жаль, в ході підготовки даного дослідження нам не вдалось віднайти у Єдиному державному реєстрі судових рішень справ про відшкодування шкоди, завданої довкіллю, ініційованих, наприклад, Державною екологічною інспекцією або прокурорами в

інтересах держави. Хочеться вірити, що такі обставини свідчать про особливо серйозний підхід уповноважених органів до підготовки позовних заяв у подібних справах, ретельний збір доказової бази та формулювання нормативно-правового обґрунтування, а не про нехтування шкодою, що завдається довкіллю та байдуже ставлення до необхідності отримання рішень національних судів про відшкодування такої шкоди та збитків.

Висновки. Дослідження судової практики у справах про відшкодування шкоди, завданої довкіллю у результаті агресії Російської Федерації проти України, виявило важливу тенденцію. Суди у своїх рішеннях наголошують на відповідальності Російської Федерації за порушення прав громадян та на необхідності захисту природних ресурсів. Це створює прецеденти, які визначають відповідальність РФ за її дії в ході збройної агресії проти України та обов'язок компенсації збитків, відшкодування шкоди. На жаль, у нашому дослідженні ми не змогли знайти прикладів ухвал, рішень чи постанов, у справах про відшкодування шкоди чи збитків довкіллю в ході збройної агресії РФ, ініційованих органами державної влади, зокрема Державною екологічною інспекцією чи прокуратурою, що може свідчити про відсутність належної уваги до цього питання або недостатку необхідних ресурсів для вжиття таких заходів у державних органів. Втім, ми сподіваємось, що найближчим часом практика таких позовів державних органів буде сформована, а підходи судової гілки влади до прийняття рішень у цих справах будуть природоцентричними.